

COL·LABORACIONS

Frasesologia onomàstica penedesenca

Ramon Marrugat Cuyàs

Com la del Penedès no hi ha contrada | tan feta a mida per l'ull humà: | a cada cap d'entrada un arc romà | i als peus el blanc somriure de l'onada.

[Antoni Massanell]

RESUM

La frasesologia d'aquest recull ha estat aplegada en un territori que no encaixa amb cap divisió administrativa coneguda, si bé, des del punt de vista cartogràfic, coincideix amb el domini del parlar penedesenc, encerclat, juntament amb la mar, per les tres fites frontereres de caràcter religiós de Montserrat, Sant Magí i Santes Creus, totes elles ben representades en aquesta selecció.

ABSTRACT

The phraseology of this collection has been gathered in a territory that does not fit into any known administrative division, although, from a cartographic point of view, it coincides with the domain of the Penedès speech, surrounded, together with the sea, by the three religious landmark borders of Montserrat, Sant Magí and Santes Creus, all of them well represented in this selection.

És molt probable que un foraster que arribi al Penedès porti ja al sarró alguna dita com aquestes: **De la Segarra i el Penedès** vénen salut i diners, o **Llenya d'alzina, vi de Masia, xeixa del Vallès i moltó del Penedès**.¹

O potser sigui que l'ha de creuar perquè algú li va dir allò de **Ens veurem a Altafulla**.

1 Sebastià Farnés reproduïx aquesta dita (*Paremiologia* L-412), de la qual no sabem escatir què és aquesta *Mausia*, però, en canvi, sí que tenim notícia de la fama del nostre moltó, també conegut com a *moltó tarragoní*, del qual Sant Sadurní d'Anoia va ser el darrer reducte.

En tot cas, és força probable que l'entrada aquest foraster l'hagi feta pel **pont del Diable**, obra d'un àngel caigut que retorna a trobar **Lavern, primer esglaó de l'infern** i que reviu contínuament en la munió de **balls de diables** que amaneixen les festes majors.

El foraster que segueixi aquest itinerari podrà assumir-lo com a penedesenc pels trets identificadors amb què ensopega: el topònim, que és llegenda històrica, de Martorell, el nom d'una població i la referència del folklore local.

Tanmateix, encara que el nostre foraster vagi advertit que **De Santa Perpètua a Querol, la teia o la fumata**, pot perdre's pel camí, i algú ja li farà avinent allò de **Sí que faràs dret per a anar a Querol!**

D'expressions a les quals es pugui atribuir un origen penedesenc, n'hi ha força més, i només cal que continguin en la composició un tret identificador —onomàstic, folklòric, culinari, etc—. És per això que al nostre personatge no li caldrà d'esforçar-se gaire i ensopegarà amb tot un garbuix de locucions, frases fetes, parèmies, fragments reaprofitats de la poesia popular, trossos de cançó, eslògans comercials, fórmules de cura-ció, oracions, modismes... que constitueixen un bon conjunt de composicions de la llengua, com a recursos fixos en l'art de la comunicació, tant de l'oral com de l'escrita.

Cal tenir en compte que, sigui pels efectes de la globalització, sigui pels de la desitjada estandardització, es fa molt difícil avui de destriar si frases com «els plats s'assemblen a les olles» o «posar totes les pomes al mateix cistell», poden ser considerades penedesenques, per molt que les hàgim sentides aquí, si no porten incorporada una marca de denominació.

Per això, ens limitem a incloure fraseologia amb trets onomàstics penedesencs, que de vegades tenen l'aparença d'una sentència, com el consell del bisbe Torras i Bages al capellà del seu poble cada cop que visitava la casa pairal:² **A les Cabanyes no els parleu gaire de Déu, ara bé, a Déu sí, a Déu parleu-li molt de les Cabanyes.**

Formulats de manera semblant, hem de tenir presents els *eslògans* que poden tenir al darrere interessos locals propagandístics. **Sant Sadurní, la capital del cava** i **La blanca Subur** en són bons exemples, amb la circumstància que aquest darrer ens porta el record que el vilanoví Sales Vidal va incloure en la comèdia *La malvasia de Sitges* la parèmia **Les do-**

2 Sadurní, *Folklore I*: 242 "Torras i Bages [...] quan visitava el seu poble de les Cabanyes, acostumava a fer petar la xerradeta amb el senyor rector de torn. Sempre acabava aconsellant-li:---".

nes de Sitges no fan foc per no fer fum,³ que no té cap intenció misògina, sinó que retrata el costum sitgetà d'emblanquinar les parets.

Si, com és costum dels viatgers, aquest foraster gosa demanar pel temps, quedarà ben amarat de tanta predicció com escoltarà, sovint amb alguna que podríem considerar genèrica:

- ***Quan el Montmell porta capell, no et fiïs d'ell.***
- ***Quan Montserrat porta barretina, canvi de temps.***
- ***Si Montserrat està tapat, mal parat.***

I, després, amb d'altres de més concretes, com les que parlen de la boira:

- ***Boira a Font Santa, aigua abundanta.***
- ***Boira a Martorell, pluja al Vendrell.***
- ***Esparreguera emboirada, dins tres dies, banyada.***
- ***Boira al Montmell, aigua més avall del Vendrell.***
- ***Si la boira ve del Pic de l'Àliga, pluja segura.***
- ***Boira a l'Avernó, pluja en abundor.***
- ***Boira al Clapivell, pluja al clatell.***

No cal dir que en el refranyer, la pluja hi té força presència:

- ***Quan lo Catllar porta capell, para la pluja amb lo clatell.***
- ***Si sents les campanes de les Gunyoles, pluja segura.***⁴
- ***Capelles del Montmell, tormenta al Vendrell.***⁵
- ***Quan el Montmell porta capell, aigua segura per damunt del Vendrell.***
- ***Quan les cabres pasturen a Montserrat, plourà.***⁶
- ***Quan les roques de Montserrat porten caparró, pluja en abundor.***⁷

3 Ramon Planas a *Antologia de Sitges*, núm. 1, 1950, p 188, transcrit de la comèdia de F. de S. Vidal *La malvasia de Sitges*: "I un adagi conegut diu que *les dones de Sitges no fan foc per no fer fum.*"

4 Si més no, és el que diuen a Sant Pere Molanta, segons Pere Sadurní.

5 Albert Manent (*Núvols Penedès*, p 38) situa la predicció a Albinyana.

6 Fa referència a les *cabretes*, definides al diccionari Alcover/Moll, com a "núvols rodonencs, de poca extensió i separats un de l'altre, que apareixen en estol més o menys nombrós i solen esser senyal de pluja".

7 Parèmia que, entre altres, va recollir a la Llacuna el gran estudiós reusenc Josep Iglésies (*Gaià Foix Miralles*, p 29)

- *Si a Montserrat la Mare de Déu s'ha posat mantellina, plourà.*⁸
- *Quan surt el núvol prop del pont de l'Arcada pluja segura.*⁹
- *Quan sents les campanes de Torrelles la pluja és segura.*¹⁰
- *Núvols en creu al Puig de l'Agulla, pluja segura.*
- *Llampecs a Sant Magí, pluja al matí.*
- *La pluja de Sant Magí porta mala fi.*
- *Al Vendrell mai no hi pedrega.*

Potser no passa gaire, però també neva:

- *Si Gelida està cobert de neu, no surtis fins a les deu.*
- *Si Gelida porta llençol blanc, no deixis de la cuina el banc.*
- *Per Sant Andreu, a la Llacuna fred o neu.*

Alguna en trobarà sobre el vent:

- *Quan per sobre del Montmell hi ha nuvolada, senyal de ventada.*¹¹
- *Llevant, xaloc, migjorn, llebeig, ponent, mestral, tramuntana i gregal, vet aquí els vuit vents de l'Ordal.*
- *De Ribes, ni el vent és bo.*

Venen consells sorprenents, però que no s'han de desaprofitar:

- *Quan a Montornès s'aclareix, ja no plou.*
- *Boira tova a Montau, pluja segura si hi cau.*¹²
- *Vent de Sant Quintí, que no fa ploure ni fa aclarir* (també *de Castellví*).

Hi ha fraseologia meteorològica que no expressa sinó desitjos:

- *Ploga i nevi a Montserrat, que a la terra fa bon blat.*
- *Plou, plou a Montserrat, que la terra fa bon blat.*

8 Segons Albert Manent (*Núvols Penedès*, p 51): "Diuen a l'Arboç significant que s'ha tapat i plourà. A Mediona i Vilafranca diuen que les roques de Montserrat porten mantellina. Recollit també a Pla del Penedès i Pontons."

9 *L'Arcada* és un topònim a prop d'Olesa de Bonesvalls.

10 Segons Josep Iglésies ho asseguraven a la Llacuna (Gaià Foix Miralles, 29).

11 Segons Xavier Garcia (*Vida marinera*: 292), ho diuen els pescadors de Vilanova, que n'estan ben lluny.

12 La citació d'aquest cim de Sant Llorenç del Munt, segons Albert Manent (*Núvols Penedès*, p 32), la fan a Olesa de Bonesvalls, «on diuen humorísticament---».

- ***Aigua de pluja, aigua de neu, bastonada pels jueus!***¹³

Aquest imaginari foraster de seguida se sorprendrà d'escoltar l'abundor de retrets i menyspreu que ens fem d'un poble a un altre, per la qual cosa, hauria de tenir en compte alguna consideració, com la que va fer reflexionar el folklorista Joan Amades, tan relacionat amb el nostre Sant Quintí:

La idea de la superioritat pròpia en relació a les altres gents properes, de les quals hom fa befa i escarni, és universal i s'expressa en cançons i en dites que constitueixen documents valuosos per a l'estudi de la psicologia de les multituds. [...] Una manifestació de desplaença en el sentit referit eren les cançons pejoratives per als pobles veïns que hom tenia per contraris en el ball i en altres diversos aspectes. Les cançons geogràfiques participen alhora de refranys i fins a cert punt poden ésser també incloses en la paremiologia entre la munió de dites proverbials tòpiques, generalment de caràcter càustic.¹⁴

No hem d'oblidar mai que, si en una parèmia hi ha el nom o el gentilici d'un poble que en surt malparat, podem estar segurs que qui més la diuen i més hi insisteixen són els veïns dels pobles del costat, perquè en l'elaboració i fixació de les expressions amb "denominació d'origen" s'endevina sovint la rivalitat local i una divertida malvolença popular.

Per començar aquest capítol amb contundència, n'és bon exemple aquest que surt al diccionari Alcover/Moll:

- ***Per a ésser alcalde d'Olesa s'ha d'haver pegat la dona.***¹⁵

O aquest altre, que també és punyent:

- ***Roí amb roí, que així casen a Masquefa.***¹⁶

Aquesta dita ja l'havia recollit el diccionari d'Albèrnia al segle XIX. Són retrets que ara, per sort, és costum de prendre-se'ls amb humor i pel costat bo, com els vilanovins, que s'anomenen ells mateixos *llunàtics*, en record del rodolí

13 Dita que Cels Gomis (*Meteorologia popular*, 25) havia recollit d'un text del segle XIX de Francesc Maspons i Labrós, on ja es veu com els jueus sempre rebien.

14 *Folklore de Catalunya. Cançoners*, p 324.

15 *Diccionari Alcover-Moll*: "Olesa, s. v.: ho diuen humorísticament els habitants dels pobles veïns d'Olesa de Montserrat."

16 *Diccionari Alcover Moll*: "Roí, s. v. «Roí amb roí, que així casen a Masquefa»: vol dir que convé que els matrimonis es facin entre persones de la mateixa classe social perquè siguin ben avinguts."

- *Vilanova, la lluna en un cove.*¹⁷

També es veritat que sovint la cosa no és gaire més que alguna dada o comparació innocent:

- *A Albinyana fan senalles i a les Piles, senallons; de Santa Oliva, les herbes i els altres tots són collons.*
- *Semblar l'ós d'Albinyana!*
- *Als de la Bisbal tant els fa quedar bé com mal.*
- *Los fadrins de Bonastre són rossos com un fil d'or; ditxosa la forastera que hi pot descansar l'amor*
- *A Bonastre, ara es lleven.*
- *A Clarà són les boniques, a Creixell ja no ho són tant, a Roda, les rovellades i a Bonastre, la flor del camp.*
- *Creixell, prop del Vendrell, més menut, però més bonic que ell.*
- *A Creixell ballen coques, a la Pobla pelen gats; a Altafulla, mosquitalla, i a la Torre, escarabats.*
- *A Cubelles són les belles, a Vilanova, no tant, a Sitges són les boniques i a Ribes, la flor del camp.*
- *Abans d'arribar a la Granada.*¹⁸
- *Asperges de Marmellar, si no se n'adonen avui, se n'adonaran demà.*
- *A Monistrol no hi menja qui vol.*
- *Els de Montbui fan les sopes en una campana.*¹⁹
- *Fadrinets del Pla de Selma, baixeu a missa a Montmell i veureu les xiques guapes de Vallflor i cal Saumell.*
- *Muntanyes de Montserrat, la més alta hi toca el sol, per estendre-hi la bugada les noies de Monistrol, amb la variant que conclou per fer tornar morenes les noies de Monistrol.*
- *A Montserrat me n'anava a buscar un crostó de pa; vaig trobar una sargantana que es menjava un ermità.*

17 Albert Virella, *apud* Esquerda Vilageltrú, p 303: «Si l'Havana Xica se'n va anar en orris abans de perdre's Cuba, no per això es va perdre del tot l'esperit de grandesa..., que si ha valgut a la vila el blasme de voler "la lluna amb un cove", també ha servit per a capejar maltempsades».

18 Vol dir 'període breu de temps'. Armand Beneyto (*Locucions*, 246) en dona l'explicació: "Ho hem sentit en frases del tipus «em vaig casar i abans d'arribar a la Granada ja hauria baixat del tren». La distància en tren entre Vilafranca i la Granada no és superior a un minut."

19 Gabriel Castellà l'explica (*Arxiu Tradicions Populars*, p 32): "Dita popular, de sentit irònic... Potser és per retreure la bondat i grandària de les campanes del seu cloquer."

- *Enredar Roma amb Montserrat.*
- *Qui no ha anat a Montserrat, no és mig nat.*
- *Pierola, terra roja, en el Bruc els carboners, a Collbató, les boniques, perquè sant Corneli hi és.*
- *A Sant Magí, ves-hi fadrí; a Montserrat, ves-hi casat.*
- *L'aigua de sant Magí ni cou ni mou.²⁰*
- *Per gent traçada, Sant Martí, per molt luxe, Vilobí, per drapaires, a Pacs i per fer tabola, a Torrelles.*
- *De Sant Pau són les boniques, a Lavern ja no ho són tant, a les Guinyoles, gitanos i a Sant Cugat, la flor del camp.*
- *Fer Poblet i Santes Creus.²¹*
- *Del Vendrell són les boniques, a Roda ja no ho són tant, a Creixell les rovellades i a Torredembarra, la flor del camp.*
- *A Vilafranca, toquen a missa, a Avinyonet ja l'han tocat, a Vilanova ja l'han dita i a l'Arboç ja l'han acabat.*
- *Adéu, Vilafranca hermosa. Adeu, vila del Vendrell; si no em veu la Xaneta, jo me'n vaig a servir el rei.²²*
- *Vilafranca, la palanca, Sant Martí, l'enderrocat, a Torrelles són de plata i a Pontons de mel rosat.*

Ara que, quan convé, els vilatans tiren pel dret a ensorrar els pobles veïns, i n'hi ha per a tothom:

- *A Abrera, garses.*
- *Altafulla són valents, foc a la Torredembarra, a Vilanova boters i a Sitges tots són gitanos.²³*
- *De l'Arboç, ni dona ni gos.*
- *Ardenya, una sabata i una espadenya.*
- *Entre Cantallops i Avinyonet, no en farem un pam de net.*
- *Al Badorc, cagarro d'or.*

20 Josep Iglésies n'explica el sentit (*Gaià Foix Miralles*, p 47): "Respecte al poc cabal de què s'havien de valer alguns molins, és famosa la dita referida a un molí que hi havia al barranc de Sant Magí..."

21 D'aquesta expressió, el vendrellenc Josep Aixalà se'n fa cabal (*Vendrell Havana*, p 161): "Feien Poblet i Santes Creus per tal que no es descobrissin les facècies..."

22 De Manuel Milà i Fontanals, *apud* Manuel Jorba (*Milà penedesenc*, p 23), que diu que és "Una corrandà si més no de les que Milà recollí al-ludeix la seva terra:---".

23 Cançó de pescadors de Calafell recollida per Pere Sadurní (*Folklore Penedès 1*, p 143).

- *De la Beguda, en surts d'escorreguda.*
- *Altafulla, gent de bulla.*
- *A Begues, encantats.*
- *De Cabrera, Judes n'era.*
- *Calafell, prop del Vendrell, i tan poc bonic com ell.*
- *Entre Cantallops i Avinyonet, no en farem un pam de net.*
- *A Cantallops, porten esclops.*
- *A Capellades tots són lladres, a la Pobla, encara més, a Vilanova, cucales i a Igualada, figueters; amb la variant a la Pobla, carboners.*
- *Els Casots, terra de vent i de rocs.*
- *Si vas al Catllar, abans has de tastar.*
- *A Creixell, cadascú va per ell.*
- *A Creixell lleven la pell.*
- *A Creixell, pelats, pelats, sota la Mola, sota la Mola. A Creixell, pelats, pelats, | sota la Mola escorxen gats.*
- *Cunit, quatre mosques i un mosquit*
- *D'Esparreguera, Judes n'era*, que, si ho diuen els d'Olesa, els altres repliquen: *Però a Olesa el van criar.*
- *A Ferran són uns tnyosos, a Tamarit uns inflats, a Altafulla, mosquitalla, i a la Torre, escarbats.*
- *Els de Font-rubí i Vilobí, poques coses s'han de dir.*
- *Els de la Geltrú treballen més en dos dies que en u.*
- *Els de la Granada són puputs, els de Santa Fe, calderots, i també escorxen rucs, i els del Pla són testarruts.*
- *Els rucs de la Granada*, que, si ho diuen els de Santa Fe, els de la Granada responen: *els de Santa Fe, calderots.*
- *A les Gunyoles* són gitans, a Sant Cugat, uns morts de fam, *i els de Sant Pere, la flor del camp.*
- *Als Hostalets caguen drets.*
- *A Igualada són figaters.*²⁴
- *A Igualada són xerraires, a Montmaneu, mentiders, als Hostalets, embusters i a Cervera, botiflers.*

24 Segons que diu Gabriel Castellà (*Arxiu Tradicions Populars*, p 32), "l'origen d'aquesta dita es deu a això següent: des una infinitat d'anys enrere –potser des de més d'un segle– havia nascut una figuera al cim de l'església parroquial de San Maria, o sigui a la teulada. Era a la part de mur que és esperó o serveix de contrafort a una de les arcades del temple... La dita figuera arribà fins a produir figues... D'això en prové que els pobles de la rodalia diguessin figueters als igualadins".

- *Lavern, primer esglaó de l'infern.*
- *A Llorenç, guineus!*
- *A Martorell, carbassots*
- *A Martorell, fes-te amb elles i no et fiïs d'ells.*
- *Los fadrins de Masllorenç són com a tupins de presa, que vint-i-cinc no en fan cinc i trenta no en fan dotzena.*
- *A Masllorenç una bitlla, a Rodonyà una campana, a Vila-rodona una torre, se n'han de vendre per pagar.*
- *A Miralles, si no tens feina, no hi vages; perquè si dejú hi vas, dejú en tornaràs.*
- *Moja, poca gent i boja.* Compte!, que Pere Sadurní ja advertia que els mogencs saben respondre: *I els del voltant | s'hi van tornant.*
- *Sant Cosme i sant Damià, gloriosos metges; al Monnars no hi cal anar, que tots són heretges.*
- *Els de Montbui són sopers; a Igualada, figaters; a Vilanova, cucales i a la Pobla, carboners; també amb la variant: Els de Montbui fan les sopes en una campana.*
- *Pacs, pocs i mal educats, perquè es mengen les sopes a grapats.*
- *Sant Pelegrí, fill de Pacs, trenca els càntirs a cops de cap.*
- *A Pierola, terra roja, al Bruc, carboners, a Collbató, les boniques perquè sant Corneli hi és, i si no fos sant Corneli, serien com els demés.*
- *A Ribes, banyuts, a Sitges, gitanos, i a Vilanova, fanàtics!*
- *A la Riera, un ruc i una somera.*
- *Sant Martí, prop de Vilobí, però aquests no el volen per padrí.*
- *Les noies de Sant Martí tot ho saben fer, menys cosir.*
- *Sant Quintí de Mediona, pipa porroni, a Sant Pere de Riudebitlles, ceballots, i a Sant Joan de Mediona, ni ho entenen, ni ho entendran.*
- *Sant Quintí pipa porrones, a Sant Pere no ho són tant; Lavit, la gitana | i el Pla, pa i ceba.*
- *Va pintat de sitgetà.*²⁵
- *A Tamarit, ballen coques; a Ferran, pelen gats; a Altafulla, mosquitalla, i a la Torre, escarabats.*
- *A Tamarit, tit, tit; a Ferran, tam, tam; a Altafulla, gent de bulla; a la Riera, no tant; a Ardenya, morenetes, i al Catllar, la flor del Camp.*

25 *Nostra mar*, núm 34, p 140: "El costum dels calafellencs pel que fa a la decoració de les barques era extremadament auster. Els mariners d'aquest poble deien de qual-sevol vaixell massa decorat---, expressió jocosa que encara apliquen a les dones de vestits massa exagerats."

- ***A Terrassola, borrisols i a Lavit la fam els treu del llit.***
- ***A Torrelles són les belles, a Guardiola, fortes com una mula, a Sant Martí, la flor del lli i a Pacs, com els pecats.***
- ***A Torrelles són les belles, a Pontons són els cabrons, plana de Santa Coloma, hi ha el forat dels borratxons.***
- ***Els fadrinets de Torrelles tots són sòpits de peresa, que vint-i-cinc no en fan deu ni trenta ne fan dotzena.***
- ***A Tous i a Montmaneu, si no hi teniu feina, no hi aneu.***
- ***Valldeperes, vall de penes.***
- ***Els del Vendrell, cadascú procura per ell.***
- ***Home del Vendrell, vés amb ell i guarda't d'ell; i en passar un barranc, fes que passi al davant.*²⁶**
- ***Color de càntir vilafranquí,*²⁷**
- ***Fer el posat de l'àngel.*²⁸**
- ***Vi de Vilafranca i dona de bé, diu que no pot ser.***
- ***Vilafranca, vila de rambla curta i voltes baixes.***
- ***Vilafranca del Penedès, moltes vinyes i pocs diners.***
- ***Vilafranca del Penedès, molts l'anomenen i no saben on és.***
- ***Per gent franca a Vilafranca, per molt luxe a Vilobí, per drapaires a Sant Pere i per misèria a Sant Quintí.***
- ***Vilafranca, terra franca, Vilanova, guerra nova, i ... tot per mor d'un carril.***
- ***La gent de Vallformosa és recelosa.***
- ***A Vilobí, bruixots.***

Per sort, el nostre viatger foraster es trobarà amb descripcions més neutres i assenyades:

- ***Si tant gemegues, no arribaràs tu a Begues.***
- ***La Gornal, quatre cases i un corral.***

26 Dita recollida per Milà i Fontanals, segons manuscrit fotocopiat per Pere Sadurní.

27 Ramon Planas: "S'empastifaren totes les parets de *color de càntir vilafranquí*, que era el mot de què es valien els vilanovins per burlar-se o motejar els vilafranquins d'aquell temps."

28 Segons Rodolf Llorens (*La ben nascuda*, p 260): «Que ofereixen sopars de duro i duros a quatre pessetes i que, de sotamà, tot s'ho emporten tot *fent el gest de l'angelet*, tal com diuen els vilafranquins pensant en la postura de l'àngel del seu campanar.»

- *Martorell, vila de ponts, vila de rius i vila de pas.*
- *Mediona, capçalera del Penedès.*
- *Mediona, gent sorruda i terra bona*
- *L'Ordal, portal del Penedès.*
- *A la Pobla, quan la tenen prima, la volen doble.*
- *La Pobla de Montornès: molts l'anomenen i no saben on és.*
- *Si voleu saber, ninetes, les quatre ciutats del món: Pontils i Santa Perpètua, Vallespinosa i Querol.*
- *Rodant, rodant, es fa cap a Roda.*
- *A Sant Marçal, molts pagesos i un menestral.*
- *Sant Martí, la flor del pi; Valldeperes, vall de penes.*
- *A Sitges, cames i mitges*
- *Vilanova i Sitges, terra de pintors; Vilafranca d'escriptors.*

Després, segur que tindrà coneixement de la bellesa de molts indrets. De la bona fama de llurs habitants i de les virtuts de la producció local:

- *A Altafulla són valents i gent de bulla.*
- *L'Arboç, terra de bon vi i de puntes de coixí.*
- *Com l'Arboçar no n'hi ha!*
- *Al Badorc, plata i or.*
- *Begues, pau i tranquil·litat.*
- *No et tallis. Viu Begues!*
- *A Bellvei, gorres de cop.*
- *Calafell, perla del Mediterrani.*
- *Canyelles, molts pins i piles d'estelles.*
- *Veniu a Capellades!*
- *A Capellades, el vinagre i a la Pobla, l'enciam.*
- *A Capellades, molins i a la Beguda, raïms.*
- *Els de Collbató sempre fan coses: fan el roser quan no hi ha roses.*
- *Cubelles tot un món.²⁹*
- *Cunit és un poble eixerit.*
- *Gelida, la vila de les cent fonts.*

29 Vidal. *Parla cubellenca*: "A finals de la dècada dels noranta s'implantà com a logotip de la vila el *Cubelles tot un món*: la seva intenció era i és suggerir les peculiaritats del poble en sentit positiu, però a voltes la frase s'utilitza en sentit negatiu quan succeeix alguna polèmica o algun conflicte a nivell municipal."

- *Gelida, paisatge, cultura i paper.*
- *Un bon cava i un gran vi, Guardiola de Font-rubí.*
- *Per bons músics, a Guardiola, per pobres, a Sant Quintí, per drapaires, a Sant Pere i per xampany, Sant Sadurní.*
- *Igalada, gent trempada.*
- *La Llacuna només és una!*
- *El vi de Martorell fa caure de clatell.*
- *A Masllorenç pistoles als ceps i bones orquestres.³⁰*
- *El vi de Mediona esperona.*
- *A Mediona, bona aigua, millor clima i excel·lent carn.*
- *Montagut, sacs i cordes.*
- *Si vols bon vi, a la Nou has de venir.³¹*
- *Olèrdola, la clau i la matriu del Penedès!*
- *Olèrdola, el bressol de Vilafranca.*
- *A Olesa, bona gent i bon oli.*
- *Anar ençà i enllà, com la barca d'Olesa.*
- *Les puces d'Olesa, de lluny ho semblen i de prop ho són.*
- *Olivella ens meravella!*
- *Els d'Ordal no fan ni bé ni mal.*
- *Pacs, terra de vinyes i tranquil·litat.*
- *Parellada de Font-rubí fa el millor vi.*
- *A Piera venen oli, a Vallbona venen sal, a Capellades el vinagre i a la Pobla l'enciam.*
- *A Pierola, terra roja.*
- *El Pla del Penedès és el cor de la comarca.*
- *A Ribes, a Ribes! A Ribes venen bon vi.*
- *Salomó, sempre més i millor.*
- *Catalunya, l'arbre, i Santa Oliva, un brot.*
- *Sant Pere Molanta m'encanta.*
- *Sant Quintí de Mediona, un oasi al Penedès!*
- *A Sant Sadurní, noies maques i bon vi.*

30 Que no s'alarmin els pacifistes urbanites, que aquestes pistoles son una particularitat de la poda de la vinya.

31 Ricard Serra (*Tarragonès*, p. 299) n'explicava l'origen: «La Nou de Gaià, enganxina en els cotxes, any 2000»

- **Sant Sadurní d'Anoia, terra del cava!**
- **Sant Sadurní, oi que si?**³²
- **Sitges, la platja d'or.**
- **Subirats, capital de la vinya.**
- **Torredembarra, la platja més sana del món.**
- **Coma-ruga, Sant Salvador i el Francès, les platges més iodades d'Europa.**
- **Sant Salvador i Pau Casals són universals.**
- **El Vendrell, vila de la garrofa i vi novell.**
- **Per fires i mercats, Vilafranca.**
- **Vilafranca, Senyora vila.**
- **És de Vilafranca.**³³
- **Per cantirets i coques fines no hi ha com les vilafranquines.**
- **Per despuntar, ja és una gran cosa ser vilafranquí.**³⁴
- **Si en la puresa sols troba completa felicitat, que en busqui per ser casat del terme de Vilanova.**³⁵
- **Vilanova i la Geltrú, la ben plantada.**³⁶
- **Vilobí, terra de bon pa i bon vi.**

La fraseologia no s'oblida dels topònims marins:

- **Al Perrussar, ni per vi ni per pa!**³⁷

32 Eslògan del centenari de la fil·loxera i el cava.

33 Segons Sebastià Farnés (*Paremiologia* V 1055), "s'usa per indicar que una cosa s'ha obtingut a bon preu, de franc o gairebé, que no costa res".

34 Ho diu Manuel Benach (*Vilafranquins segle XX*): «[...] l'exportació que Vilafranca realitza en el camp intel·lectual, en molta proporció en l'àmbit català, que en uns moments donats ha fet proverbial allò que,---"

35 Serafí Pitarra, *apud* Xavier Garcia (*Carnaval Vilanova*: p. 441): "El cert és que Pitarra, aconsellant sobre la tria d'esposa, els qui volien casar-se, deia:---"

36 Xavier Garcia (*Carnaval Vilanova*, p 448): "La Corporació regentadora de la ciutat té demanada a l'estat la denominació oficial de «Vilanova i la Geltrú», que és el que li correspon, havent donat ja els seus informes beneplàcits l'Institut d'Estudis Catalans i la Diputació, i promou l'adjectiu dorsià de «La ben plantada»".

37 Xavier Garcia (*Vida marinera*, p 302): "Al Perrussar, ni per vi ni per pa!: El perrussar és la zona de l'alguer, anomenada també *brut*, on hi ha poca pesca. Per tant, és mal ofici i mala cosa d'anar-hi."

- **Anar bé per anar a Caroba.**³⁸

Sovint hom ha jugat amb el nom d'una població:

- **L'Anoia més bonica és Carme.**
- **No és el mateix anar a la Múnia que anar a Alemanya**
- **Val més anar a Igualada que no pas a Manlleu.**
- **Igalada, sempre imitada, però mai igualada.**
- **Els qui solen anar a Igualada se queden a Manlleu alguna vegada.**
- **La mort és filla d'Igalada: no fa torta ni marrada.**³⁹
- **L'anar a Igualada ja m'agrada; l'anar a Manlleu me sabia greu.**

Del parlar peculiar de la Riera, n'han tret profit per a la broma a la rodalia de Torredembarra:

- **A la Rièra, tòt sòn pèdres i figuères de bacò.**⁴⁰

De les particularitats de capelles i esglésies, i de la presència de la religió en la vida quotidiana, se'n fa ressò la fraseologia:

- **Sant Antoni d'Albinyana, vós que aneu a aplegar fems, si ens aplegueu la nostra pila, estarem tots molt contents.**
- **L'aigua de Sant Antoni que mata el dimoni.**⁴¹
- **Per més que busqueu, com el campanar de Creixell, cap en trobareu.**⁴²
- **El campanar d'Esparreguera s'estira i s'arronsa.**
- **Tots los bons vilafranquins s'alegren si poden veure, sisquera una vegada l'any, l'àngel que remata nostre bell campanar.**⁴³
- **Sant Pau de la Muntanyeta, cura la tos de la canalleta.**⁴⁴

38 Xavier Garcia (*Vida marinera*, p 302): "Caroba, davant mateix de Vilanova, gairebé ja a l'extrem dels llocs destinats a la pesca, és una mar molt extensa. Expressió que es diu a una persona quan hom creu que segueix mals camins. «Vas bé, noi, per anar a Caroba!»."

39 El comentari del diccionari Alcover/Moll diu: "«La mort és filla d'Igalada: no fa torta ni marrada»: vol dir que passa per tot."

40 Expressió pronunciada amb les es i os obertes, que serveix als pobles veïns per remarcar la pronúncia diferent.

41 Del pou de l'ermita de Sant Antoni a Altafulla.

42 Enorgullits com n'estan a Creixell, d'un campanar que és obra de l'arquitecte modernista Josep Maria Jujol,

43 Celebrada citació que recorda Manuel Jorba (*Milà penedesenc*, p 16): «Milà recorda al discurs de 1876 al Centre Agrícola del Penedès:---».

44 Quan un nen tenia tos se li donaven uns cops a l'esquena i es recitava aquesta fórmula. Aquest Sant Pau és una ermita, que té una capella on es feia un aplec al gener, a tocar de Vilafranca, al lloc anomenat precisament la "Muntanyeta de Sant Pau".

- *Mare de Déu del Vinyet, deu-me fadrí ballador, tocador de castanyoles, jugador de cartes no!*
- *A Vespella, en lloc de la pau, et fan besar la crespella.*
- *Sant Ramon és nat fill de Vilafranca, confessor de reis, de reis i de papes.*

També fan parlar les divisòries municipals:

- *De vius som de l'Arboç, però de morts som de Banyeres.*⁴⁵
- *Els de la Beguda, esmorzen a Sant Llorenç d'Hortons, dinen a Masquefa i dormen a Sant Esteve Sesrovires, i... no es mouen de casa.*⁴⁶
- *A Bellver, cant d'esperver, a Vilobí, de cotoliu, i a Vallformosa, d'alosa.*
- *Calafell de dalt, terrossos, Calafell de baix, popets.*
- *Cantallops, bona gent, les Cabòries per manar, les Gunyoles, per cantar, i l'Arboçar i Sant Sebastià només els volen per pagar.*
- *Lavern, l'allargada; Ordal, la partida Sant Pau; l'enclotada Torre-ramona, l'allunyada, i Subirats l'enlairada.*
- *La Torre-ramona, plana com una mona, i els Casots, alts com els aligots.*
- *La Sala, la Gornal i Sabartés, les tres pubilles del Penedès.*⁴⁷
- *Als carrers d'en Bosc, de ca l'Almirall i dels Rocs, la mare de Lavern i el pare de Sant Sebastià.*
- *Què tal? —A can Ravella, prop de l'Ordal.*
- *Sense el carrer de la Font i el d'en Rovira, Sant Pau s'adormiria.*

De seguida, al Penedès, tothom te notícia d'una festa major:

- *El quart diumenge d'agost és Festa Major a l'Arboç*
- *Per Sant Pere, festa a Abrera, els d'Olesa per Sant Joan; els cornuts d'Esparreguera, per Santa Eulàlia la fan.*
- *Santa Margarida és patrona de la Riera, santa Creu, de Salomó, i sant Miquel, de Vespella.*

45 Esteve Cruanyes (*Llibre Arboç*, p 35): "La unió de l'església de Sant Ponç del Papiol a la de Banyeres [...] encara avui pertany a la parròquia de Banyeres malgrat que està situada dintre el terme de l'Arboç. [...] els pobladors d'aquestes cases del Papiol diuen:---».

46 És el que fa la partició del poble.

47 Dita recollida per Sebastià Farnés (*Paremiologia* S 180) amb un comentari que fa: "Són tres finques o hisendes famoses. La Sala de Vallformosa és al terme de Vilobí; la Gornal forma municipi amb Castellet [...], Sabartés pertany al terme municipal de Llorenç."

- **La Festa Major de Vilafranca, la més típica de Catalunya.**⁴⁸
- **Gloriós sant Bartomeu que de Sitges sou patró, visca la Festa Major!**⁴⁹

Naturalment que, del folklore, l'acompanyament necessari d'una festa, se'n parla força:

- **El gegant de Calafell, ara balla, ara balla, el gegant de Calafell, ara balla pel castell.**
- **Semblar la processó de Carme.**⁵⁰
- **La Balanguera ha anat a França i s'ha comprat un davantal, se n'ha fet mitja pesseta i li han tornat un ral. Sa, sa, sa, Marieta de Catllar.**
- **Els de Salomó fan ballar el Sant Crist.**
- **Fer passada amb el Turuta.**⁵¹
- **Fer el drac.**⁵²
- **Foc a la nalla, foc a la palla, foc al paller, foc a la cua del Pujaner.**⁵³
- **La Muixerra tot ho esguerra i la Roser tot ho fa bé.**⁵⁴
- **Sant Fèlix Mataranyes.**⁵⁵

-
- 48 Joan Bosch (*Festa major vilafranquina*, p 13): "El tractament més habitual del cartell ha estat [...] aquell «la més típica de Catalunya»."
- 49 Bienve Moya (*Cada dia és festa*, p 112): "Amb aquesta coda acaben tots els versos dels balls populars sitgetans que concorren a la cercavila de la festa major."
- 50 Gabriel Castellà (*Arxiu Tradicions Populars*, p 33): "«Semblar la processó de Carme»: dita que s'aplica a una manifestació pública, on va poca gent. Serà que en alguna època les processons de Carme tenien una concurrència nul·la?"
- 51 Com ens ho retreuen a Vilanova! (Vinyals / Quatre cases *Parlar vilanoví*, p 7): "Quants de vosaltres no coneixeu algunes expressions com... *fer passada amb el Turuta?*"
- 52 *Abecedari Festa Major*, p 101: "Fer el drac: expressió tradicional vilafranquina que, aplicada als infants en sentit imperatiu, els demana que adoptin la postura d'abalancar mig cos endavant i aixecar els braços endarrere tot simulant el drac. [...] Un segon sentit per a referir-se a aquell qui de forma dissimulada obté algun guany econòmic per camins no gaire ortodoxos."
- 53 Sebastià Farnés (*Paremiologia* F 1191: "Aguiló comenta que és el crit de quan encenen els focs de Sant Joan de Vilafranca del Penedès").
- 54 F. de P. Bové (*Penedès Folklore*, p 126): "L'una colla deia a l'altra: «la Muxerra tot ho esguerra; la Roser tot ho fa bé»; o en altres ocasions cridaven: «la Muxerra per terra; la Roser va pel femer»».
- 55 Pere Grases (*Hores de Joventut*, p 266): "Com a nota curiosa vilafranquina he trobat que a Sant Fèlix li diuen el *Mataranyes* perquè, com que per la Festa Major es netegen les cases –i és per Sant Fèlix–, d'aquí que es desteranyini i es matin les aranyes, fent-ne a Sant Fèlix causa directa, i inclús agent."

- ***Sembla que digui els versos del ball de diables.***⁵⁶
- ***Llarg com el pal de les gitanes.***
- ***Vilafranca, la plaça més castellera.***⁵⁷
- ***Peret que en balla l'àguila davant de l'hospital, tres passos endarrerre, tres passos endavant.***
- ***Patum, tum fa la mulassa, patum, tum fa el mulassó, per les dones xocolata, i pels homes bon bastó.***⁵⁸

No hi pot faltar una mostra dels personatges locals:

- ***Semblar el rei de l'Arboç.***⁵⁹
- ***Pepet d'Ardenya, una sabata i una espartdenya.***
- ***Sopar dues vegades, com els de Carme.***⁶⁰
- ***Estiradet, Agustí, estiradet.***⁶¹
- ***L'arat Trinxola que remena la cassola.***⁶²

56 Francesc de P. Bové (*Penedès Folklore*: p 66): “Despectivament aplicada a aquelles composicions de certs aprenents versaires, que creen versos a les ratlles desiguals sens ictus ni sentit, i al llegidor que a cada vers fa pausa, pronunciant-los amb un èmfasi i entonació ridícula, com ho feien els que aquella dansa ballaven.”

57 *Abecedari Festa Major*, p 161: “Distinció aplicada a la plaça de Vilafranca en reconeixement a les grans construccions castelleres que les colles més reeixides hi han bastit amb continuïtat gairebé absoluta des de fa prop de dos segles, fins i tot en els anys de més evident davallada del fet casteller.”

58 Francesc de P. Bové (*Penedès Folklore*: p 75): “La Mulassa [...] Antigament, i avui encara, la quitxalla l'enronda, aplicant-hi a sa tonada la següent lletra:---“.

59 Beneyto *Locucions*, 246: “Aplicat a una persona que té ínfulas o pretensions, potser més en el caire físic i de la manera de vestir que en el seu comportament. Expressió vilafranquina que fa referència a un personatge arboçenc de caire estrafolari que creia ser el monarca de la població.”

60 Gabriel Castellà (*Arxiu Tradicions Populars*, p 32): “És dita popular a la comarca iguadadina. S'aplica en broma a la persona que menja molt, o que després d'un àpat encara tornaria a començar-ne un altre.”

61 Deia Josep Carbonell Garriga (*L'humor i el treball a Vilanova*, p 35-36): “El senyor Sureda era un dels millors pintors de Vilanova [...]. El seu fadrí major era l'Agustinet; a l'hora de la feina, en passar per davant d'ell, acostumava a dir-li: –Estiradet, Agustí, estiradet!–, perquè no gastés massa pintura. Aquesta frase esdevingué popular i encara es diu aquí, quan hom estalvia més del compte.”

62 Aportació de les estudioses vilanovines Vinyals i Cuatrecasas (*Parlar vilanoví*, p 9): “Frases relacionades amb famílies i personatges de la vila: *L'Arat Trinxola que remena la cassola* (tenir poder de decisió). Nota: aquest personatge era molt popular i, aprofitant la frase feta *remena les cireres*, se'n va crear una de nova, però això sí: vilanovina.”

- **A cal Poses de la Gornal, sense gambeto no es puja a dalt.**
- **El Cols va dir-li al Nap que tanqués el Rave a la presó.⁶³**
- **A can Guineu, si no hi pots ficar la cama, posa-hi el peu.⁶⁴**
- **A la vinya del Cigala.⁶⁵**
- **Hòsties de cal Fonso.⁶⁶**
- **Anar a cal Còbit.⁶⁷**
- **Anar a parar a can Negret.⁶⁸**
- **És més avar que el Pau Maria Guimerà.⁶⁹**
- **Això és cal 65.⁷⁰**

-
- 63 La dita es va originar en temps de la Restauració, quan el partit que guanyava portava el propi agutzil a l'Ajuntament, i un any en què va ésser elegit el nou alcalde que es deia Cols va incorporar a la Casa de la Vila el mític agutzil *Nap* i una de les primeres ordres va ser que detingués el cap de l'oposició que es deia Rius, però que era de cal *Rave*.
- 64 *Blog Carles Querol*: "La vella dita popular que tan bé descrivia les ànsies de supervivència dels rabassaires sadurninencs i subiratencs, els obrers de les vinyes: «A can Guineu, si no hi pots ficar la cama, posa-hi el peu.»"
- 65 A Sant Sadurní, això vol dir "al cementiri": el *Cigala* era el renom d'un que en va ésser l'enterramorts.
- 66 Expressió sadurninenca de quan, a Sant Sadurní, a cal *Fonso* elaboraven les hòsties de pa d'àngel.
- 67 Ignasi Muntaner va estudiar aquesta expressió (*Peculiaritats Sitges*, p 219): "Anar a cal Còbit - Anar al barber. No he pogut aclarir l'origen d'aquesta frase. Segons el *Diccionari Alcover/Moll* un còbit és un ocell parent del tord. Possiblement hi havia algun barber que tenia Còbit com a renom." Cal dir que, al Penedès, còbit és la nostra manera d'anomenar l'ocell de nom còlit.
- 68 Ignasi Muntaner (*Peculiaritats Sitges*, p 219): "Anar a parar a can Negret - Ser enterrat al cementiri de Sant Sebastià. *Can Negret* era una masia, avui desapareguda, que hi havia uns 50 metres a sota de l'ermita de Sant Sebastià, i junt a Sant Sebastià hi ha el cementiri. Per això, anar a parar a can Negret era un eufemisme per dir que algú havia estat enterrat."
- 69 Pau Arroyo / Núria Payan. "Aproximació a l'estudi historicoartístic de l'edifici del Portal del Pardo del Vendrell", a *Del Penedès*, núm. 5, p 64: "Pau Maria Guimerà Borrell va morir sense descendència l'any 1892. Era solter i, pel que ha conservat la tradició oral, molt avar. Joan Ramon i Soler (1851-1900) va dedicar-li un «epitalami», un vers satíric on deixava ben clara aquesta darrera condició del personatge. Referent a això, també cal destacar la dita popular de l'època, que deia, per designar algú amb aquesta mateixa qualitat, «és més avar que el Pau Maria Guimerà»."
- 70 Vinyals / Cuatrecasas (*Parlar vilanoví*: p 9): "Expressions que serveixen per identificar tipologies concretes de persones o de llocs: *això és cal 65* (lloc on es pot trobar de tot). Nota: Fa referència a la botiga del mateix nom que hi havia al carrer dels Caputxins fins fa ben poc."

- *Ser més alt que el Candela.*⁷¹
- *No n'hi haurà per qui en voldrà, com les filles de l'Estalella.*⁷²

Per als casaments, és notòria al Penedès la presència montserratina:

- *A Montserrat, qui no hi porta la dona no és ben casat.*
- *A Montserrat, ves-hi casat; a Sant Magí, ves-hi fadrí.*
- *A Montserrat, ves-hi fadrí i torna casat.*
- *No és ben casat qui no ha estat a Montserrat.*
- *Novençà que no va a Montserrat no és ben casat.*
- *Si vols estar ben casat, has d'anar a Montserrat.*

Però abans del casori, cal triar bé:

- *Les fadrines de Torrelles quan ballen fan el saltet, perquè no els agraden gaire els fadrins de jornalier.*
- *Les noies de Pontons tenen pretensions perquè van mudades. Troben un pagès, no li diuen res...*
- *Ai, mare, si em deu marit, no me'l deu de Collbató, que per arracades donen les cordes i cap sarró.*
- *Al Catllar i a la Riera totes tenen un costum: que surten a recibir-los quan baixen de per amunt.*

Canviant de tema, si anem a parar al comerç, val la pena de veure alguna expressió:

- *A les Amèriques de l'Arboç cada euro val per dos!*⁷³
- *Si vols anar a peu, compra't una Aleu, i si vols patir del cor compra't una Montfort.*⁷⁴
- *Al Penedès, moltes vinyes i pocs diners.*⁷⁵

71 Vinyals / Cuatrecasas (*Parlar vilanoví*: p 9): "Expressions que serveixen per identificar tipologies concretes de persones o de llocs: *Ser més alt* o *alt com el Candela* (persona que a la vila destacava per la seva alçada)."

72 Vinyals / Cuatrecasas (*Parlar vilanoví*, p 9): «Expressions que serveixen per identificar tipologies concretes de persones o de llocs: *No n'hi haurà per qui en voldrà, com les filles de l'Estalella* (bé escàs). Nota: Sembla que les filles d'aquest personatge eren molt boniques i, per aquest motiu, molt sol·licitades.»

73 Històrica botiga arbocenca.

74 (Massip/Llordella *Dialectologia Baix Llobregat*, p 43): "Fan referència a dues motocicletes que tingueren en el passat una relació amb la població d'Esparreguera."

75 Antoni Sabater Mill (1984): *Pau Milà i Fontanals*, p. 61: "Ell fou qui primer arborà la dita: *Al Penedès, moltes vinyes i pocs diners*"; i Gaietà Vidal, *La vida en lo camp*, 143; "Podreu dir allò que deya un vell de ca'n Rabella d'Ordal, Vilafranca del Panadès, moltes vinyes y pochs diners."; també Emili Giral *Voc. viña*, 127: "Al Penedès moltes vinyes i pocs diners."

Si el foraster es un cobrador, que es prepari, perquè, a l'hora de pagar, es pot trobar que a Vilafranca l'engeguin **A cobrar a cal Not**,⁷⁶ i si s'arriba a Torredembarra, li poden suggerir que vagi **A cobrar a cal Naia**.⁷⁷ També a la Conca d'Òdena saben aviar-lo amb la recepta **Ves a cobrar a Espoia**.⁷⁸ El foraster ha d'anar en compte a no insistir gaire, no sigui que li surtin amb un estirabot, com **A calar foc a l'Arboç**,⁷⁹ equivalent a "Què n'has de fotre" quan et demanen on vas, en recordança d'una vila que l'han cremada un tou de vegades.

Vist amb ulls d'avui, ja ens sembla del tot incorrecte la constant presència de la misogínia en la fraseologia, que si de vegades sembla anecdòtica...

- **Les minyones de la Pobla quan ballen fan el saltet, no el fan per l'aigua del càntir, sinó pel vi del porronet.**
- **Les noies de la Bleda són poques i decidides, fins volen arribar a saber els pinyols que hi pot haver en una lliura de cireres.**
- **Les noies d'Olivella totes són revellides perquè es mengen les verdures collides de quinze dies.**
- **Les noies de Vilafranca diuen que no els agrada el vi, i un dia que jo hi passava s'hi feien amb un bací.**
- **Les noies de Vilafranca són maques i ballen bé amb el tomb de les faldilles |escombren tot el carrer.**
- **Les noies de Vilafranca, totes porten polisson, si es veien el darrere, fan riure a tot lo món.**

76 És una locució vilafranquina encara viva que vol dir "això no ho cobraràs mai", originada en el nom d'un administrador de la festa major d'un any en què no van sortir els comptes. Antoni Sabaté Mill s'hi refereix (*De prop*, I, p 204): "La major part de les vegades, a l'hora de la veritat havia d'anar a cobrar a cal Not. Amb això ja hi comptava. Els amics li deien: «No siguis bonifaci, fes-t'ho pagar»."

77 Designa el nom d'on s'anaven a cobrar unes pensions de l'Estat que no arribaven mai.

78 Gabriel Castellà, *Arxiu Tradicions Populars*, 33: "Parlant d'un deute que no es pot o no es vol pagar, es diu al creditor: «Ves a cobrar a Espoia!» D'un negoci perdut també la persona sacrificada en diu així: «Puc anar a cobrar a Espoia!». És que al poble d'Espoia tingueren fama de mal pagadors?"

79 Jané i Samsó, Josep Maria. "Efemèride de l'Arboç en la Guerra del Francès", dins *Miscel·lània penedesenca*, vol. 18, 1994, p. 330: "La negra nuvolada de fum i les flames arribaven al cel, contemplat des de Vilafranca, va fer sorgir la dita popular: «Foc a l'Arboç», que durant tot el segle XIX va ser una expressió forta d'esgarripança a tota la comarca i que es proferí arreu en el moment que es volia llançar una constatació contundent com un crit d'almogàver."

- **Les noies de Vilanova diu que no els agrada el tall i un dia que jo hi passava escorxaven el cavall.**
- **Al Vendrell són les boniques, a Roda ja no ho són tant; a Creixell, les rovellades i a la Torre, la flor del Camp.**

...altres vegades porta al·lusions directes no pas benèvols:

- **Les noies de l'Arboçar, molt mirar i poc tocar.**
- **Les dones de Banyeres, xerraires o tafaneres.**
- **A Cubelles, dones de mamelles; amb la rèplica cubellenca: *Si cul i mamelles ta mare no hagués tingut, no hagués nascut aquest cap de ruc.*⁸⁰**
- **A Cunit, cul i pit.**
- **Les noies de Monistrol (de nap i de col), quan se'n van a Montserrat (de col i nap), toquen la barbata als frares (nap i col) perquè els facin caritat (de col i nap: nap i col i col i nap).**

I fins i tot n'hi ha que semblen innocents

- **Les noies de la Riera tenen els pits al davant i el cul al darrere; al revés que les de Ferran, que tenen el cul al darrere i els pits al davant.**

A les dones se les pot personalitzar impunement:

- **A Salomó hi ha una noia que és bonica com un sol, a la soca de l'orella li ha sortit un floricol.**
- **Fer com la senyora de Tous.**⁸¹

No és pas que de vegades la dona no reaccioni:

- **Dones de la Llacuna, a cada poble n'hi ha prou amb una.** Les de la Llacuna contesten: ***I allà on no n'hi ha, n'hi volen posar.***

L'habitual misogínia s'ha escarrassat amb les bruixes:

- **A Altafulla, sants i bruixes.**
- **Altafulla i xemeneia amunt!**⁸²
- **Les bruixes són a Altafulla.**

80 Ho explica Joan Vidal (*Parla cubellenca*): “--- En altres localitats, o bé forasters que es troben a la vila, la pronuncien en sentit sorneguer quan tenen un cubellenc al davant. La resposta... també de broma: *Si cul i mamelles ta mare no hagués tingut, no hagués nascut aquest cap de ruc.*”

81 Gabriel Castellà (*Arxiu Tradicions Populars*, p 32): “D’una dona melindrosa o maniosa per menjar, o que no troba cap plat del seu gust...”

82 Ricard Serra (*Tarragonès*, p 297): “El que afirmen que diuen les bruixes quan s’envolen a cavall d’una escombra sortint per la xemeneia.”

- *Per Banyeres i l'entorn, les dones goges són.*
- *Plou i fa sol, les bruixes es pentinen, plou i fa sol, les bruixes de Querol es pentinen pel sol.*

Les invocacions i els eixarms també tenen lloc:

- *Sant Salvador gloriós, vós que sou d'Esparreguera, si no es cull oliva al Pla, que se'n culli a l'Escalera.*
- *Sargantana treu el cap, que ton pare està penjat pel camí de Montserrat. Sargantana treu la cua, que ta mare n'és perduda pel camí de la Llacuna.*⁸³
- *Fer Altafulla.*⁸⁴

No podem acabar sense fer referència a les endevinalles:

- *Un de cec, un de mut, i un de cec i tartamut.* Solució: *els rellotges públics de Vilafranca.*⁸⁵
- *Una tallada de meló que no cap a la plaça de Salomé.* Solució: *la lluna.*⁸⁶

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AIXALÀ, Josep. 2016. *Entre el Vendrell i l'Havana*. Ramon. El Vendrell.
- ALCOVER - MOLL. 1963. *Diccionari català-valencià-balear*. Moll. Palma.
- AMADES, Joan. 1999. *Folklore de Catalunya. Cançoner*. Selecta. Barcelona.
- ARROYO, Pau/ PAYAN, Núria. 2003. "Aproximació a l'estudi historicoartístic de l'edifici del Portal del Pardo del Vendrell", a *Del Penedès*, núm. 5. IEP.
- BENACH, Manuel. 1978. *Els vilafranquins del segle XX*. Empòrium. Vilafranca del Penedès.
- BENEYTO, Armand i SOLÉ BORDES, Joan. 2019. "Algunes locucions i frases fetes del Penedès", a DD. AA., *La llengua del Penedès: del vocabulari i la toponímia al folklore i la literatura*. IEP.

83 Pere Sadurní (*Retalls folklòrics*, p 15): "Per agafar sargantanes."

84 Al Diccionari Alcover / Moll: *Altafulla*, s. v.: "*Fer Altafulla*, pensar la bruixa a veure qui pot embriuar. Quan a un poble se'n temien que una dona amb fama de bruixa no era en el poble, la gent deia: «Ja deu esser a fer altafulla.»"

85 Joan Bosch (*Aquella Rambla vilafranquina*, p 51): "*Un de cec, un de mut, i un de cec i tartamut*. El cec era el rellotge de Santa Maria, el de la façana de l'Ajuntament sempre ha estat mut, mentre que la denominació de cec i tartamut s'aplicava a l'aparell de l'Estació enològica que no sempre tocava com volia."

86 La registra Pere Sadurní (*Folklore*, 1, p 74).

- BOSCH, Joan, i SOLÉ, Joan. 1993. *Aquella Rambla vilafranquina*. Vilafranca del Penedès. Vilatana.
- BOSCH, Joan, i SOLÉ, Joan. 1999. *Aquella festa major vilafranquina*. Vilatana. Vilafranca del Penedès.
- BOVÉ, Francesc de P. (1926 – 1990). *El Penedès. Folklore dels balls, danses i comparses populars*. Ramon. El Vendrell. Vilatana. Vilafranca.
- CARBONELL GARRIGA, Josep. 1951. *L'humor i el treball a Vilanova*. Vives Sabaté. Vilanova i la Geltrú.
- CASTELLÀ, Gabriel. 1992. *Arxiu de tradicions populars, Olañeta*. Palma de Mallorca.
- CRUANYES, Esteve. 1985. *El llibre de l'Arboç*. Diputació de Tarragona.
- ESQUERDA, Montserrat. 2021. *La ciutat de Vilageltrú. Atlas literari*. IEP.
- FARNÉS, Sebastià. 1992. *Paremiologia catalana comparada*. Columna. Barcelona.
- GARCIA, Xavier. 1972. *Vilanova i la Geltrú i el seu carnaval*. Pòrtic. Barcelona.
- GARCIA, Xavier. 1980. *La vida marinera a Vilanova i la Geltrú*. Selecta. Barcelona.
- GIRALT I RAVENTÓS, Emili. 1958 (?). *Vocabulario panadesense de la viña y el vino*. Mecanoscrit inèdit. Centre de documentació Vínseum. Vilafranca.
- GOMIS, Cels. 1998. *Meteorologia i agricultura populars...* Altafulla. Barcelona.
- GRASES, Pere. 1987. *Hores de joventut i maduresa. Obres*. Vol. 16, Barcelona: Seix Barral, 1987.
- IGLÉSIES, Josep. 1934. *Les valls del Gaià, de Foix i de Miralles*. Marian Roca. Reus.
- JANÉ I SAMSÓ, Josep Maria. 1994. "Efemèride de l'Arboç en la Guerra del Francès", a *Miscel·lània penedesenca*, vol. 18. IEP.
- JORBA, Manuel. 2019. "Milà i Fontanals penedesenc: llengua, poesia, folklore, història, a DD. AA. *La llengua del Penedès: del vocabulari i la toponímia al folklore i la literatura*. IEP.
- LLORENS, Rodolf. 2006. *La ben nascuda*. Andana. Vilafranca del Penedès.
- MANENT, Albert. 1998. *Els noms populars de núvols, boires i vents del Penedès (Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf)*. Oikos-Tau. Vilassar de Mar.
- MASSIP BONET, Àngels i LLORDELLA ZAMORA, Joana. 2011. *Dialectologia a través de la parla del Baix Llobregat*. Edicions del Llobregat. Sant Feliu de Llobregat.
- MOYA, Bienve. 2021. *Cada dia és festa*. Barcino. Barcelona.

- MUNTANER PASCUAL, Ignasi M. 2019. "Peculiaritats lèxiques i fonètiques de la parla de Sitges", a *La llengua del Penedès: del vocabulari i la toponímia al folklore i la literatura*. IEP
- PLANAS, Ramon. 1950-1955. *Antologia de Sitges*. Sitges.
- SABATÉ MILL, Antoni. 1984. *Pau Milà i Fontanals*. Ajuntament. Vilafranca del Penedès.
- SABATÉ MILL, Antoni. 1994. *De prop i de lluny. La vila i alguna gent*. Vol. 1. *El 3 de vuit*. Vilafranca.
- SADURNÍ, Pere. 2000. 2001. *Folklore del Penedès*. Caixa Penedès. 2 Vol.
- SERRA, Ricard. 2007. *Tarragonès. Colldejou Excursionista*. Tarragona.
- VIDAL I VALENCIANO, Gaietà, 1867. *La vida en lo camp. Quadros de costums catalanes*. Llibreria d'Àlvar Verdaguer. Barcelona.
- VIDAL, Joan. 2012 "La parla cubellenca, una aproximació", a *Anuari Grup d'Estudis Cubellencs Amics del Castell*. Cubelles.
- VINYALS, Queti, i CUATRECASAS, Blanca. 2000. «El parlar vilanoví». *08800 Revista municipal*, núm. 8. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú.
- DD. AA. 1995. *Abecedari de la festa major de Vilafranca*. Vilatana. Vilafranca del Penedès.
- DD. AA. 2014-2015. *Nostra mar*. Museu del mar. Vilanova i la Geltrú.